

Այվազյան Ռուզաննա¹, ծնվել է 1988 թ. հունվարի 14-ին Արցախի Հանրապետության Հաղրութի շրջանի Խանձաձոր գյուղում: Ամուսնացել է հաղրութի շրջանի Առաքել գյուղում, մինչև 2020 թվականի պատերազմը ապրել է Առաքել գյուղում, աշխատում էր մանկապարտզում: 2020 թվականից հետո եկել է հայաստան, 2021 թվականի գարնանը գնացել է Ստեփանակերտ՝ աշխատանքի համար դիմում գրելու: Ապրիլ-մայիս ամիսներին վերադարձել է Արցախ և 2023 թվականի սեպտեմբերի 28-ին դուրս եկել Արցախից: Այժմ բնակվում է ՀՀ Արարատի մարզի Ռանչպար գյուղում:

Բանահավաք²՝ Նվարդ Վարդանյան, նոյեմբեր, 2024:

Դիզափայտ²

Խանձաձորում լնլն մի հատ սար, վերը վեր անվանեսըն լնլ Դիզափայտ: Դիզափայտի կատարին կար մի հատ վանք, վերը կոչվեսա լնլ Կատարո վանք, նույնիսկ Կատարո վանք անունով գինի կար: Էտ Կատարո վանքը ստեղծալ ա մի հատ կին, որի անունը Նվարդ ա եղել: Վանքը կառուցալ ա կավահողալ ու ծովալ ու էտ ամեն ինչը մենակով ա լրիվ արել: Դիզափայտի անվան պատմությունը. սեսըն լնլ վեր պատերազմի ժամանակ թշնամին էնքան հայերի ա կոտորել, վեր դիակները ուր ուր ըրա կուտնլըն ու վառալ, այսինքն նիյըն կըցրալ ու էտ Դիզափայտի անունն էլ առաջացել ա տաղադ:

ԲԱՌԱՐԱՆ

Անվանեսն- անվանում են

Կոչվեսա-կոչվում է

Ծովալ-ծվով

Սեսըն-ասում էին

Ուրուր ըրա կուտալն-իրար վրա դասավորել

¹ Բանասաց՝ Ռուզաննա Այվազյան, 1988, Հաղրութ, գյուղ Խանձաձոր, այժմ բնակվում է Արարատի մարզի Ռանչպար գյուղում: Բանահավաք՝ Նվարդ Վարդանյան, նոյեմբեր 2024:

² Բանասաց՝ Ռուզաննա Այվազյան, 1988, Հաղրութ, գյուղ Խանձաձոր, այժմ բնակվում է Արարատի մարզի Ռանչպար գյուղում: Բանահավաք՝ Նվարդ Վարդանյան, նոյեմբեր 2024:

Նիյն կցրալ-վառել են
տաղադ-այդտեղից

Խանձաձորի աղբյուրները³

Դիզափայտի ստորոտին կար երկու աղբյուր, մեկը կոչվում էր Արջի աղբյուր, մյուսը՝ Քոչին աղբյուր: Քոչին աղբյուրի տարածքում քոչվորներն էին ապրում, երևի տրանիցա առաջացած անունը:

Արջին աղբյուրն ա կոչվում, որովհետև ասումըն իբր էտ մասերում արջերը շատ էին ու դրա համար մնացալ ա Արջին աղբյուր անունը:

Բերդ սարը⁴

Գյուղի մեջ կար մի փոքր սար, Բերդ էր կոչվում, մունք բերդըք լա ասում, գյուղամեջում ա լնլ: Ասում էին բերդ, էտ Բերդին մի հատվածում մի փոքր անցք կար, էտ անցքը կոչվում էր Բուրուլաձակ: Օրինակ 90-ականներին մեր ֆիդայիները էտ Բուրուլաձակում զենք են թաքցրել, դրանից հետո մեր էս ջահել տղերքը, դպրոցական երեխեքը, քեցալըն էտ բերդը ու տըսա էտ ահագին զենք կա ընդեղ, պիրալըն մըր հայաթ, հետո մըր թաղային ոստիկանին զանգել են ու զենքերը հանձնել են իրենց:

Սուրբ Հովհաննես եկեղեցի⁵

Սուրբ Հովհաննես եկեղեցին 19-րդ դարի կառուցված եկեղեցի ա, էտ եկեղեցում, քանի որ չունեինք սգո սրահ, թաղման հացկերությունը եկեղեցում էր լինում, մի քանի անգամ ա տենց եղել, հետո սրահ են սարքել:

³ Բանասաց՝ Ռուզաննա Այվազյան, 1988, Հաղրութ, գյուղ Խանձաձոր, այժմ բնակվում է Արարատի մարզի Ռանչպար գյուղում: Բանահավաք՝ Նվարդ Վարդանյան, նոյեմբեր 2024:

⁴ Բանասաց՝ Ռուզաննա Այվազյան, 1988, Հաղրութ, գյուղ Խանձաձոր, այժմ բնակվում է Արարատի մարզի Ռանչպար գյուղում: Բանահավաք՝ Նվարդ Վարդանյան, նոյեմբեր 2024:

⁵ Բանասաց՝ Ռուզաննա Այվազյան, 1988, Հաղրութ, գյուղ Խանձաձոր, այժմ բնակվում է Արարատի մարզի Ռանչպար գյուղում: Բանահավաք՝ Նվարդ Վարդանյան, նոյեմբեր 2024:

Խանձաձոր⁶ գյուղը երկու անգամ ա կառուցվել, առաջին անգամ 1990-ականներին թուրք-ազերիները գյուղը վառել էին, դրանից հետո մեր հաղթանակներից հաղթանակներից հետո, որ մենք գնացել ենք գյուղ, արդեն 1994 թվականն էր, էտ ժամանակ գյուղը մի քիչ ուրիշ տեղ ենք կառուցել, բայց պահել ենք ամեն ինչ: Խանձաձոր, այսինքն խանձաձոր, էլի պատերազմի ժամանակ, որ թուրքերը վառել են, դրանից ա անունը առաջացել:

Մըզ մի տարածք օնիք **Յեխծուն խութք ասում**⁷, մի եկեղեցի ա եղել, դա շատ շուտ ա եղել մինչև 1990-ականները, հետո 1990-ականներին քանդել են: Սա կոչվում ա նաև հանգած Յեխծուն խութք, նիյն էլի կցրած, հանգցրած, տի էլ կոչվալա:

ԲԱՌԱՐԱՆ

Մըզ- մեզ

օնիք-ունենք

Նիյն էլի կցրած-վառել են

Հարսնաքար⁸ սար օնիք, հեռվից որ նայում ես շան տեսք ունի, ոնց որ շուն նստած լինի, որ մոտիկանում ես հարսի շարի նման փռված ա:

Խանձաձորի տոհմերը⁹

Այվազյաններ-Ռեյվազաց տոհմ, մեր տոհմնա, մեր ապուպապերը Պարսկաստանի Իսպահան քաղաքից են եկել: Նույնիսկ կեսրայրս Առաքել գյուղից էլի,

⁶ Բանասաց՝ Ռուզաննա Այվազյան, 1988, Հաղրութ, գյուղ Խանձաձոր, այժմ բնակվում է Արարատի մարզի Ռանչպար գյուղում: Բանահավաք՝ Նվարդ Վարդանյան, նոյեմբեր 2024:

⁷ Բանասաց՝ Ռուզաննա Այվազյան, 1988, Հաղրութ, գյուղ Խանձաձոր, այժմ բնակվում է Արարատի մարզի Ռանչպար գյուղում: Բանահավաք՝ Նվարդ Վարդանյան, նոյեմբեր 2024:

⁸ Բանասաց՝ Ռուզաննա Այվազյան, 1988, Հաղրութ, գյուղ Խանձաձոր, այժմ բնակվում է Արարատի մարզի Ռանչպար գյուղում: Բանահավաք՝ Նվարդ Վարդանյան, նոյեմբեր 2024:

⁹ Բանասաց՝ Ռուզաննա Այվազյան, 1988, Հաղրութ, գյուղ Խանձաձոր, այժմ բնակվում է Արարատի մարզի Ռանչպար գյուղում: Բանահավաք՝ Նվարդ Վարդանյան, նոյեմբեր 2024:

Իսպահան քաղաքից են եկել: Եկել են բնակություն հաստատել Հաղրութի գյուղերում, գյուղատնտեսությամբ զբաղվել ու մշտական բնակվել:

Փահրադաք-իրանց անվանում էին փափախ կարողներ
Էլիքսանանց-Ալեքսանանց
Բադասյաններ, Մկրտչյաններ, Հրադաք, Հըմբարձունք

Խանձաձորի թաղեր¹⁰

Լիլու արտ, Քոդուց թաղեր անունը ստացել ա Քոլքոյանների ազգի անունից,
Դիզափայտից որ իջնում ենք մեծ, երկար դաշտ կա կոչվում ա Միլգարան,
Մեջիդ,
Մըծ Հադաց, մըծ հրդցեյ ա լալ սաղ մաշինները տղավն լա անցկենալիս:

ԲԱՌԱՐԱՆ

Հրդցեյ-ճանապարհ
սաղ-բոլոր
տղավն լա անցկենալիս-այդտեղով էին անցնում

Գետեր

Թոխքարեն տակեն, այսինքն սև քարի տակ, բարձր սար ա, տակավը գետն ա
հոսում, տա կոչվում ա Թոխքարեն գետ:

¹⁰ Բանասաց՝ Ռուզաննա Այվազյան, 1988, Հաղրութ, գյուղ Խանձաձոր, այժմ բնակվում է Արարատի մարզի Ռանչպար գյուղում: Բանահավաք՝ Նվարդ Վարդանյան, նոյեմբեր 2024:

Այվազյան Ռիտա¹¹, ծնվել է 1969 թվականին Արցախի Հանրապետության Խանձաձոր գյուղում, աշխատել է գրադարանավար: Մինչև 2020 թվականը ապրել է խանձաձորում: Գյուղից դուրս է եկել 2020 թվականի սեպտեմբերի 17-ին: Այժմ բնակվում է ՀՀ Ռանչպար գյուղում:

Գաղթի պատմություն¹²

Ես վերջին մարդն եմ լինում, վեր գյուղան առաջինը եկա, մեր վարչական ղեկավարը եկավ ա, թե սրտը կնեյգ չկա, մնացալըս հինչ անիս: Ասամ ինձ մի թորք ա հարկավեր վեր հունց վեր ինքը իմ ամուսնուս յըրայա ըրա վեր քցա ես յըրա անիմ վերքցիմ սըրտըս դինջանա: Ասես ա թե թորքերը կիլանն նի տեռնան, ասումըմ ջըհանդամը, մի թորքու անջուկ կտրիմ սըրտըս դինջանա: Ես լոխ կորուստներմ տսա, ես պիտի տրանց թըթոն խմիմ: Վերջը լոխ գյուղը վեր դատարկվալա, եսամ տուս եկա: Հենն լա մոտիկ, սանները հըսկընալիսըք լն: Սովիստը լավ պենն էլի, տղերքը սըտադան կյնլիսն լն, հացըմ լն շինելիս պեն: 28 տարեկանըմ լն, որ ամուսինըս մահացալա, ինքնա 35 լա, երկու երեխեքի մինակըմ պահա:

Հերոսական պեներ շատ լն, օրինակ, որ մըտալըն թորքեն պոստը ցրվն տվա, տըրքըցըրալըն, մինը լն իմ ամուսինս լն: Քեցալ ա գրանատը քըցա պայթեցրա, անունը Համբարձում ա լն, թորքեն անա տանկը երա կնլա քշա, պերա գյուղը: Եկալ ա սեսըմ տանկը քշնա պերա հինչ անիս, թա պերամ լի թորքեն տանկն ա, կյողացամ պերա: Պերալըն Մարտական խաչ տվա, մեդալներն տվա:

ԲԱՌԱՐԱՆ

Յըրայա ըրա վեր քցա -կրակել է որ սպանել

Կիլանն նի տեռնան-գալու են մտնեն գյուղ

Լոխ-բոլորը, շատ իմաստով

Սասները հսկնալիսք լա-ձայները լսում էինք

¹¹ Բանասաց՝ Ռիտա Այվազյան, 1969թ., Արցախ, Հաղորդ, գյուղ Խանձաձոր, այժմ բնակվում է Արարատի մարզի Ռանչպար գյուղում: Բանահավաք՝ Նվարդ Վարդանյան, նոյեմբեր 2024:

¹² Բանասաց՝ Ռիտա Այվազյան, 1969թ., Արցախ, Հաղորդ, գյուղ Խանձաձոր, այժմ բնակվում է Արարատի մարզի Ռանչպար գյուղում: Բանահավաք՝ Նվարդ Վարդանյան, նոյեմբեր 2024:

Ցրէվն տվա, տրքցրալն-պայթեցրել են
Սեսըմ-ասում եմ

Ուտելիքներ¹³

Չիլինգոշ- մացունը չորացնում են, փոքր գնդիկներ են, կավե ամանում լցնումըս
հարում, հւրանն թանը տոնսն կյան, տինումըս կրակեն յրան, վեր փրոթամ ա, լցնումըս
սոխառածը, մի քանի հացի կտոր ա լցնումըս ու օտում:

կորկուտ, խաշիլ, չրաթան, ժինգյալալ հաց:

Խնոցիի երգ¹⁴

Խընեցե հըրեցե, յեղնվ պարտքըս տըվեցե
Թանալ տոնըս պըհեցե
Մըր ապրոստը մի կովա
Էն էլ տեսար կյողացան
{ Արտասուքս մի ծովա } } 2x
{ Դե հունց ապրե գյուղացին } }
Խընեցե հըրեցե, յեղալ պարտքըս տըվեցե
Թանալ տոնս պըհեցե
Կյարունքը նի թոռը կյա
Կալս յոնջան ըրածե
Կործը լիքը տոնը կյա
Թացան պիրի չորհացեն: 2x

¹³ Բանասաց՝ Ռիտա Այվազյան, 1969թ., Արցախ, Հաղորութ, գյուղ Խանձաձոր, այժմ բնակվում է Արարատի մարզի Ռանչպար գյուղում: Բանահավաք՝ Նվարդ Վարդանյան, նոյեմբեր 2024:
¹⁴ Բանասաց՝ Ռիտա Այվազյան, 1969թ., Արցախ, Հաղորութ, գյուղ Խանձաձոր, այժմ բնակվում է Արարատի մարզի Ռանչպար գյուղում: Բանահավաք՝ Նվարդ Վարդանյան, նոյեմբեր 2024:

Խընեցե հըրեցե, յեղավ պարտքս տըվեցե
Թանավ տոնս պըհեցե

ԲԱՌԱՐԱՆ

Յեղավ-յուղով
Կյողացան-գողացան
Հունց-ինչպես
Կյարունքը նի թոռը կյա-գարուն լինի անձրև գա
Յոնջան-բույսի տեսակ
Ըրածե-արածի
Կործը լիքը տոնը կյա -կուրծքը լիքը տուն գա
Թացան- թացան ասում են կաթին

Կորկոտի ժամանակ¹⁵

Բռշկիս տակեն վերջին փռշին
Եկավ տարավ Դերուս լուշին
Էս մի հատ կորեկս ա
Բալաս տըվավ ծըտեն դուշին
Աղի արկանք, մաղի արկանք
Քեզանավ կա մըխիլն հարգանք

ԲԱՌԱՐԱՆ

Բռշկա-մեծ տակառ
Մըխիլն-շատ

¹⁵ Բանասաց՝ Ռիտա Այվազյան, 1969թ., Արցախ, Հաղորութ, գյուղ Խանձաձոր, այժմ բնակվում է Արարատի մարզի Ռանչպար գյուղում: Բանահավաք՝ Նվարդ Վարդանյան, նոյեմբեր 2024: